

KÖZÉPKORI LITURGIKUS KÖNYVEK ÉS BIBLIÁK MARADVÁNYAI A SOPRONI EV. LICEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

FRAKNÓI VILMOS 1878. december 5-én a Magyar Történeti Társaságban felolvasást tartott és ebben nyomatékosan felhívta a kutatók figyelmét a XVI. és XVII. századi könyveknek könyvtábláira, melyekben inkunábulumok és kéziratoknak maradványait lehet megtalálni.¹ Némi mélabúval jegyzi meg, „igen természetesnek találtam, midőn ezen nyilatkozatom még szakférfiak, érdemes történetbúvárok ajkaira is mosolyt idézett“.² Az igazán komoly kutatók azonban aligha mosolyogtak: már tíz évvel ez előtt az előadás előtt ugyanígy nyilatkozott KNAUZ NÁNDOR is: „A nyomdászat elterjedésével sok ily írott könyv eléggé nem fájlalható könnyelműséggel széttépetett és borítéknak elhasználtatott, mit sok könyvtárban maig. is láthatunk.“³ Köz tudomású, hogyan találta meg ilyen könyvtáblákban PERTZ a Schwabenspiegel legrégebbi kéziratát, ENDLICHER Ulpianus és Plinius ismeretlen töredékeit, TOLDY az „*Igaz papság tiköre*“ című gúnyiratot 1550-ből, FRAKNÓI⁴ egy XIV. századi glagolit legendáriumos könyvet, KLUCH JÁNOS⁵ a domonkos apácák *Szabálykönyvének* magyarnyelvű töredékét, így találták meg a *Königsbergi töredéket*, a *löweni Mária-Siralmat* stb.

Természetesen nem mindig ilyen értékes az, amit az ember ilyen bekötési táblákban talál. Mindig értékes azonban a tanul-

¹ Könyvtáblákban felfedezett XVI. és XVII. századi magyar őnyomatványok, MKSzemle, 1878, 251—302.

² Id. cikk, 252. l.

³ Magyar Sion 6 (1868), 804. l.

⁴ Id. cikk, 252—254. l.

⁵ Ismeretlen magyar nyelvemlék 1474-ből a bécsi udvari könyvtárban, MKSzemle, 1889, 1—23. l.

ság: mekkorák lehettek a középkor könyvtárai, amit egy ilyen szemle megmutat; egyúttal pedig a megvizsgált könyvtár könyvészetére nézve is érdekes adatoknak jutunk birtokába. Leggyakoribbak a könyvkötő-táblákul felhasznált középkori könyvek között a liturgikus kódexek és a latin bibliák, mert ezek részint a könyvnyomtatás terjedésével, részint a hitújítás következtében feleslegessé váltak. Amint FRAKNÓI mondotta: „Hazánkban is nagymennyiségű hártyakéziratot használtak fel, jobban mondva pusztítottak el a könyvkötők. Fényesen kiállított missalék, graduálék sem kerültek el e szomorú sorsot.”⁶

Sopron legértékesebb könyvtárában, az ev. Líceum könyvtárában elég nagy számmal akadnak ilyen középkori könyveknek maradványai, melyeket bekötési táblák gyanánt használtak fel. A mai líceumi könyvtár két könyvtárból egyesült 1825-ben: az eredeti magyar líceum könyvtárából, melyet 1658-ban alapítottak, és az ev. konvent könyvtárából, melyet 1666-ban ZUANA MENYHÁRD polgármester és LANG MÁTYÁS lelkész alapított. A többször ismertetett⁷ könyvtár liturgikus és biblikus töredékeit eddig meg sem említették, mi a következőkben teljes listájukat adjuk.

I. Missalék.

1. A D. 31. (régén D. 68) jelzetű könyv bekötési tábláján⁸ egyetlen folio 34×21 cm, XIII—XIV. század. A folio hátlapja került kívül, a belső oldal a folio elülső oldala és a CLVIII (158) jelzést viseli. *Missale plenum* töredéke két hasábon. A 158. fol.: (Mária Magdolna) ünnepe: lectio, graduale 4 soros hangjegyekkel, evangelium, offertorium, secreta, complenda. Apollinaris mris. (júl. 23.) miséje evangeliumig, — 158° fol.: secreta, communicio hangjegyekkel, complenda. Beati Jacobi apli. (júl. 25.) miséje egészen.

⁶ Id. cikk, 253. l.

⁷ MÜLLNER MÁTYÁS, Adatok a soproni ev. lyceumi könyvtár történetéhez, MKSzemle, 1880, 1—8; SZILÁGYI SÁNDOR, A Magyar Történelmi Társulat 1883. évi augusztus 22—27-i vidéki kirándulása Sopron városába és Sopron vármegyébe, Budapest, 1883, 85—87. l.; MATAVOVCSZKY BÉLA, Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulatnak Sopronban való időzése alkalmából, 1883. évi augusztus hó 21—27, Budapest, 1883, 121. l.; NÉMETH SÁMUEL, A soproni ev. líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok, Soproni Szemle, 2 (1938), 5—6. sz., klny. 1—11. l.

⁸ ERASMUS REINHOLDUS, Prutenicae tabulae coelestium motuum, Tubingae (Ulr. Morhard), 1562.

2. Az *Ld 283* (régén H. 8, 32) jelzetű könyvön *Missale plenum* Sebestyén és Ágnes miséi olvashatók rajta, az énekes részek neumákkal. A missale-lapot megőriző könyvnek⁹ címlapján az egykori tulajdonos neve olvasható:

„M. Christophorus Steidlmajerus, concionator Gmündae aulicus S.“
Steidlmajerról l. lent a 21. sz.-ot.

3. A könyvtár *Cb 814* (régén RB 541) jelzetű könyvének¹⁰ be-
kötőlapja szintén egy *Missale plenum* egyetlen lapját őrizte meg szá-
munkra. A levél jelenleg 15,5×25 cm, tehát derekán kettétépett folio.
A virágvasárnap mi se töredéke olvasható rajta, a Passio kezdete.

4. Az *Ld 124* (régén H. 7, 111) jelzetű könyv¹¹ borítólapja
szintén egy *Missale plenum* binioja, 25,5×19 cm, XIV—XV. századi.
Az elülső oldalon egy *communio* töredéke: „Intellige clamorem
meum...“ Utána „Feria scda“ miséje következik: azaz nagyböjt
második vasárnapja és a rákövetkező hétfő.

5. A könyvtár *Ld 106* (régén Conv. H. 6, 119) jelzetű könyve¹²
egy szépen illuminált *Missale plenum* egyetlen folióját őrizte meg.
A *dedicatio* (templomszentelés) miséje olvasható rajta, szépen festett
ornamentális iniciáléval (T: *terribilis est locus iste*). 29,5×20,5 cm,
XIV—XV. századból.

6. Az *LE 14* (régén Conv. H. qa 13) jelzetű könyv¹³ szintén
Missale plenum egyetlen megmaradt foliója, 32×22 cm, a XIV—XV.
századból. Az úrnapi mise töredékét tartalmazza.

7. A könyvtár *Lc 345* (régén H. 5, 236) jelzetű könyve¹⁴
keresztbe kötve bekötőtábla gyanánt egy foliót őrizett meg egy
*Missale plenum*ból, melynek jelenlegi nagysága 35×19 cm s a XV.
századból való. A folio ketté van tépve, kb. 30 cm lehetett a széles-

⁹ NICOLAUS DE NYSE O. F. M., *Preclarissimum atque divinum opus quod gemma predicantium nuncupatur*, Basileae, 1527. (Andr. Cratander).

¹⁰ FRID. HERM. FLAYDERUS, *Imma portatrix. Comoedia nova et consultioria. Item Musae serioiocosae*, Tubingae, 1625.

¹¹ DAV. PAREUS, *Irenicum sive de unione et synodo evangelicorum concilianda liber votivus*, Heidelbergae (Jo. Lancellot), 1614.

¹² CONR. SCHLÜSSELBURGIUS, *Theologia Caluinistarum. Das ist: Lehr, Glaub und Bekännntnis der Sacramentirer in drey unterschiedene Bücher abgetheilet*, Franckfurt am Mayn (Joh. Spiessen & Peter Kopff), 1596.

¹³ JOANNIS TAULERI, *des heiligen lerers Predig fast fruchtbar zu eim recht christlichen leben*, Basel (Adam Petri), 1521.

¹⁴ *Protocoll. Das ist Alle handlung des Gesprachs inn der Churfürstlichen Pfaltz mit denen so man Widertäuffer nennet. Auff den 28. May angefangen vnd den 19. Junij dises 1571. jars geendet*, Heidelberg (Joh. Mayer), 1571.

sége. A pünkösöd utáni XIV. és XV. vasárnapok miseszövegét tartalmazza. A könyv előzéklapján ezt a beírást olvashatjuk:

„MATHIAS LANG“;

ebből láthatjuk, hogy a könyv eredetileg a könyvtárgyarapító evangélikus lelkésznek magántulajdona volt.

8. Az *Lc 342* (régén *Conv. H. 5, 206*) jelzetű könyv¹⁵ szintén egy XV. századból való *Missale plenumnak egy levelét* őrizte meg, 32×20 cm a folio nagysága. A nagybőjt első vasárnapjának miséje maradt meg a levélen. A könyv előzéklapján egy XVI. századi könyvtulajdonosnak ezt a bejegyzését olvashatjuk:

„1575. In nomine Domini laxabo rete. Benedictus Dreisinger Oschadensis. Trau, schau: wem. B. D. Eyll lieber Herr eyll zum Gericht.“

A bejegyzésből nyilvánvaló, hogy protestáns pap volt (*laxabo rete* a lélekhalászatra való bibliai célzás) és hogy német volt az illető. Alatta más tulajdonostól ezt a bejegyzést olvashatjuk:

„Alles, ach Herr zu Ehren dir
nichts mein, nichts ich
nichts, noch nichts mihr.

G. Christofh Thonrädl Freyherr m. p.

Den 19. Januarij 649. Im Scheenberg zu lessen angefangn vndt den 24. desselben Gottlob geendeth.“

II. *Breviáriumok.*

9. A könyvtárnak *D 6* (régén *D 17*) jelzetű könyve¹⁶ egy középcm a binio nagysága, XIII. századnak becsülöm az írását. Nagybőjti Genesis lectiókat tartalmaz, az antifónák neumákkal vannak ellátva, vonalak nélkül.

10. NÉMETH SÁMUEL, a könyvtárnak hosszú időn át érdemes vezetője, ny. líceumi igazgató, 1937-ben sok könyvből kiáztatott ilyen középkori könyvlapokat. Ezeket én végignézve, a liturgikus tartalmukat kiválogattam és rendeztem. Egy 11 folioból álló breviárium-

¹⁵ GEORG MAIOR, Kurtzer vnd warhafftiger bericht Von dem Colloquio So in diesem XLVI jar zu Regenspurg der Religion halben gehalten, Wittenberg (gedruckt zu Magdeburg 1546 bey Christian Hödinger).

¹⁶ SIMONIS SIMONII LUCENSIS in librum Aristotelis *Περὶ τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῶν αἰσθητῶν* commentarius (excudit Jo. Crispinus), 1566.

töredéket találtam (l. 11. sz.) és négy külön foliot, melyeket egy borítékba tettem és jelenleg az Ev. Egyházkerület levéltárában, (az ev. líceum épületében) őrznek. E négy különálló folio közül *fol. 1—2*, ugyanazon *brevariium töredéke*, 14×11 cm, XIII. századi, de nem összefüggő szöveg. f. 1. adventi capitulumokat, antifónákat, az „O“ antifónák kezdetét tartalmazza, f. 2. a karácsonyi részből való oratiokat, és 15 „anthifone de nativitate“.

11. NÉMETH SÁMUEL említett kiáztatott folioiból sikerült a nagy halmazból egy 11 *foliora rúgó brevariium-töredéket* összeállítanom. A levelek nagysága 15.5×10 cm papír kézirat (az eddigiek pergamenen irattak). Az írás XV. századi, eredeti nagyságban maradt reánk, talán legfeljebb $0.4—0.5$ cm hiányzik a jobboldali széléről. A 11 foliot egy borítékba tettem és az Egyházkerület levéltárában külön jelzet alatt őrzik. *Fol. 1—2*: Kalendárium (júl.—okt.). *Fol. 3*: Sz. István első vértanú ünnepének oratioi és lectioi. *Fol. 4—5*: Sz. János evangélista ünnepe. *Fol. 6—10*: összefüggő rész: a Proprium Sanctorum máj. 29—jún. 22. közötti ünnepei. *Fol. 11*: a de tempore résznek egy lapja, a húsvéti időből. Kalendáriumában a magyar szenteket hiába keressük, aug. 20-án Sz. István is hiányzik.

III. Lectionariumok.

12. Az *Lc 351* (régén H. 5, 237) jelzetű könyv¹⁷ egy 35×19 cm nagyságú, XIV. századi írással írt *lectionarium-töredék*, melyet közelebről nem állapíthattam meg, ki kellene fejteni a könyvből.

13. A NÉMETH SÁMUEL által kiáztatott és külön jelzés alatt őrzött négy folio közül (l. 10. sz.) a 3. *fol.* egy miséhez használt lectionarium töredéke, pergamenen 15.5×10.5 cm, XIV. századi írással. A levél a Commune Sanctorumnak egy darabja, az apostolok vigiliájának, miséjének epistoláját, „in natali unius apli“, két epistolát és egy evangéliumot, „in vigilia plurimorum aplor.“, két epistolát tartalmaz.

14. Ugyanezen szám alatt őrzött levelek közül a 4. *folio*, 15.5×10.3 cm nagyságban szintén egy *lectionarium-töredék*, nem tudom azonban megállapítani, mily ünnephez, vagy Communéhoz tartozik, mert 10 teljes epistola minden közelebbi megjelölés nélkül olvasható rajta.

¹⁷Acta des Colloquij zwischen den Württembergischen Theologen und D. Joanne Pistorio zu Baden gehalten. Beschriben vnd in den Truck verfertigt durch die Württembergische Theologen, Tübingen (Georg Gruppenbach), 1590.

15. Az *Ld 125* (régén H. 7, 127) jelzet alatt őrzött könyvnek¹⁸ borítólapja 39×20 cm nagyságban, pergamenen, XV. századi írással, valószínűleg szintén egy *lectionariumot* őrzött meg egy folio erejéig. A levél régi jelzése: CLIII és valamilyen „fer. IV.“ és „fer. VI.“ szentleckéjét és evangéliumát tartalmazza. Nincs kizárva, hogy *Mis-sale plenumnak* egy folioja, mert ilyen szerdára, péntekre és szombatra való leckék és evangéliumok ezekben is sokszor együtt vannak, pl. a pünkösöd utáni időre. A könyv előzéklapján tintával írt bejegyzés:

„M. L. 1656.“

Ez MATHIAS LANGnak monogrammaja, az ev. papnak, ki a konvent-könyvtárat gyarapította.

IV. Korális könyvek.

16. A *D 2* (régén B. 6, 16) jelzet alatti könyv¹⁹ egy 31·5×21 cm nagyságú pergamen biniot mentett meg, XIV—XV. századi írással. Kétségtelen, hogy a korális könyvek közül *graduálével* van dolgunk; a felírások mutatják ezt: „co(mmunio)“, „g(raduale)“. Nagyböjti mi-
céknek énekrészeit találjuk meg rajta ötvonaltú hangjegyekkel fer. VI. post cineres és nagyböjt első vasárnapja.

17. A könyvtár *Ba 235* (régén B. 17) jelzetű könyve²⁰ bekötési tábláján egy 29×19·5 cm nagyságú *graduale-lap* látható, egyetlen pergamen folio, négyvonalas hangjegyekkel. A XV. századból való *graduale* töredéke Péter és Pál vigiliáját és ünnepi miséjének énekrészeit tartalmazza.

18. *Hb 21* (régén E. 100) jelzet alatti könyvön²¹ hosszában kettészakított egyetlen folio alsó része nagy korális könyvből, ma 52×27 cm, a könyv egykori hátsó bekötőtáblája (a folio felső része) leszakadt és nem található. *Korális könyv*, a kis töredékből nem tudom megállapítani, *graduáléhoz* vagy *antifonáriumhoz* tartozott-e.

¹⁸ Causae motivaе, ob quas Sixtus Sartorius alias Miltenberger Anspacensis fr. J. V. D. Cathedralis Passau. Ecclesiae Canonicus, Deserta Lutherana in qua natus et educatus fuit secta, catholicam, sacrosanctam, scripturis vere fundatam: et a SS. Orthodoxis Patribus traditam religionem amplexus est et profitetur, Ingolstadii (And. Angirmarius), 1602.

¹⁹ Εἰς ὄργανον Ἀριστοτέλους Ἀνώθυμον. Impressum Venetiis dexterritate Aldi Manucii Romani Calendis nouembris MCCCCLXXXV.

²⁰ PETR. COLEMANNUS, Opus prosodicum graecum novum, Francofurti (Nic. Hoffmann), 1611.

²¹ GASPAR SCHOTTUS S. J., Physica curiosa, sive mirabilia naturae et artis libris XII comprehensa, Herbipoli (Joh. And. Endterus & Wolffgangus jun.), 1662.

19. Egy, csak régi jelzet alatt (*H. 6, 132*) őrzött könyv²² bekötési táblája egy XIV. századi *antifonáriumnak* egyetlen foliójából áll, nagysága 39,5×20,5 cm. Négy vonalra írt neumákkal a karácsony éjjeli officium antifónái vannak rajta.

20. Az *Ea 91* (régén C. 141) jelzetű könyv²³ egy *hymnarium* töredékét mentette meg, háromvonalas hangjegyekkel, 33×21 cm nagyságban, XIV. századi írással. Egy himnusznek egy strófáját s a többi prózában írt verssort alig lehet elolvasni, annyira elázott a könyv borítólapját képező folio.

21. Az *Ld 20* (régén G. 8, 34) jelzetű könyv²⁴ borítólapja egy pergamen folio, 49,5×32 cm, négyvonalas hangjegyekkel egy ismert Mária sequentia töredékét olvashatjuk rajta. Ez a lap tehát szintén egy *hymnarium* maradványa.

A könyv címlapján az egykori tulajdonos neve olvasható:

„M. Christophorus Steidlmayr Austr: Poeta Laureatus Caesareus, nunc temporis Christi exul CIOIOCCXX“.

Ez a Steidlmayr protestáns prédikátor volt, amint a 2. sz. alatt asmertetett könyv bejegyzéséből ki is tűnik; mint látjuk, a harmincéves háború idején menekülnie kellett. Sopronba nyilvánvalóan ő hozta ezt a könyvet. 1669-ben már a konventi könyvtárba kerül, mint ahogyan ez megállapítható a könyv előzéklapjának bejegyzéséből:

„J. N. J. Ex triginta florenis, ad augendam bibliothecam, Evangelicae Sempronensium Ecclesiae, a Rosina, Caroli Paumgartneri filia, Matthiae Langii conjuge, A. CIOIOCLXIX d. XVII. Mens. Octobr. denata Testamento solenni legatis, etiam praesens hic liber comparatus est Sempronii.“

A könyv tehát a könyvtárgyarapító Lang Mátyás feleségének családjához került és onnan a könyvtárba.

22. Nem sok maradt meg abból az *antifonáriumból*, mely a *Ba 305* (régén B. a. 179) jelzetű könyvnek²⁵ bekötési táblája lett. A jelenleg 16×25 cm nagyságú, derekán eltépett folio XV. századi

²² POLYC. LEISERUS, Secunda pars locorum theologicorum, Francofurti, 1591.

²³ ERN. WARMUNDUS FRISIUS, Narratio de furoribus Gallicis. Das ist: Ware und einfeltige erzehlung von den vnchristlichen veruolgen und wüten der Frantzozen, Basel (Sam. Apiarius), 1573.

²⁴ SAM. HUBERUS, Antibelarminus hoc est confutatio eorum, quae adversus christianam fidem pro tuenda pontificia sua religione tomis disputavit 4 Robertus Bellarminus iesuita, cardinalis, Goslariae (Jo. Vogdii), 1607.

²⁵ M. JOH. RENIUS, Graeca Grammatica major, Lipsiae (Frid. Lanckisch), 1626.

nagy gót betűkkel mindössze négy sort tartalmaz négyvonalas hangjegyekkel.

23. Az *Lb 239* (régen H. 3, 299) jelzetű könyv²⁶ egy XV. századi, négyvonalas hangjegyekkel írott *antifonarium* egy folióját őrizte meg, melybe a könyvet keresztben kötötték, nagysága: 41×22 cm. A *Proprium sanctorum* januári részéből való, mert olvasható: „In conuersione sci Pauli“ (jan. 25.).

24. Az *Ld 9* (régen H. 7, 32) jelzetű könyv²⁷ egy ugyancsak XV. századi *antifonariumnak* egyetlen foliójába van keresztben bekötve. Nagysága 47,5×30,5 cm. Ez is a *Proprium sanctorum* egyik része, a szövegből megállapítható, hogy Sz. Jakab apostol ünnepére készült e lap (júl. 25.).

A könyv címlapján magyarországi tulajdonosok bejegyzéseit olvashatjuk a XVII. századból:

„Dono dedi Rndo Dno G. Textori Posonij 6. Julij 1642. G. Hrabovich.“

Ugyancsak a címlapon sárvári Takács György ev. papnak, az új tulajdonosnak bejegyzését olvashatjuk:

„Glorior triumpho Salvatoris. Georgius Textoris Sarvariensis. Glorior in solo sanguine Christe tuo.“

V. Bibliatöredékek.

25. A legrégebb XI—XII. századból való *latin biblia* töredékét egy *Lc 337* (régen R. Got. 43) jelzetű könyv²⁸ borítólapján találhatjuk meg. Nagysága 29×18, eredeti nagysága kb. 29×25 cm lehetett. Egyetlen folio maradt meg a bibliából, melyet két hasámban még majdnem kerek betűkkel írtak. Az Ószövetségből való a levél, Tóbiás könyvének egy része van rajta.

Egykori tulajdonosa nevét az előzéklapon találjuk meg:

„1588. Mir Jacob Tanner von Khrembs ist dies Büchl gehörig.“

26. Egy másik könyv,²⁹ *Ba 33* jelzettel, a XIII. századból való *latin bibliának* töredékét tartalmazza, az egyetlen folio 33,5×22,5 cm

²⁶ JOH. TARNOVIUS, *In psalmos passionales commentarius*, Rostochi (Joachim Pedanus), 1628.

²⁷ *Solida refutatio compilationis Cinglianae & Caluiniana, quam illi consensum orthodoxum sacrae scripturae et veteris ecclesiae, de controversia sacramentaria appellarunt, in lucem ediderunt et aliquoties recoxerunt. Conscripta per theologos Wirtembergicos. Tubingae (Georg Gruppenbach), 1584.*

²⁸ *Confessio, Oder: Christliche Bekandnus des Glaubens welcher Euan-gelischer Prediger in Oesterreich (s. a. et l.), (1566).*

²⁹ JO. FROBENIUS, *Veterum aliquot de rhetorica traditiones*, Basileae, 1521.

nagy és az Újszövetségből való: az első Timotheus-levél vége és a másodiknak eleje van rajta: „Paulus“ kezdőszóiban a „P“ ornamentális iniciáléval.

27. A *Cb 122* (régen B. 6, 168) jelzetű könyv³⁰ egy XIV. századi latin biblia foliójának felső felét használta fel könyvkötőtábla gyanánt, jelenleg 15,5 × 24 cm nagyságban. A felhasznált könyv a Jésus Sirák könyvének 47. fejezetét tartalmazza.

28. Az *Lc 307* (régen H. 6, 174) jelzetű könyv³¹ egy XV. sz.-i latin biblia jelenleg 36 × 19 cm nagyságú levelébe van kötve, melyen Ján. 11. fejezete olvasható Lázár feltámasztásáról. A könyvet az előzéklap bejegyzése szerint *M. L.*, tehát Lang Mátyás ajándékba kapta Eggenberg hercegő udvari miniszterétől.

29. Az *Ld 116* (régen H. 7, 92) jelzet alatti könyv³² egy XV. sz.-i latin biblia egyetlen folióját őrizte meg 32 × 20,5 cm nagyságban. A Genesis könyvéből Ézsau és Jákob története olvasható rajta.

VI. Két Bibliakézirat.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a soproni ev. Líceum könyvtárának teljes liturgikus kézirata nincsen. A mult század elején volt egy a birtokában: a soproni Golso István misekönyve, mert ebben benn van az ev. konvent régi könyvjelző pecsétje: „E A B“, „Ecclesiae Augustanae Bibliotheca“, de a mult század eleje óta a Nemzeti Múzeum tulajdona.³³ Bibliakézirat azonban kettő is van a könyvtár birtokában.

30. Az egyik ú. n. *Historienbibel*, 1445-ből az Ószövetség tartalma feldolgozva, mégpedig német nyelven, elbeszélő formában. Jelzet: *La 2* (régen 2. H. 2), papírkézirat, kötése deszkára vont bőr, nagysága 40 × 27,5 cm. A kézirat nincs lapszámozva. Kolofonja az utolsó lapon így hangzik:

³⁰ CORN. SCHULTINGIUS, *Steinvichius, Tragicomoedia Constantini Magni, primi christiani imperatoris et S. Helenae, Coloniae Agrippinae* (Steph. Hemmerdea), 1602.

³¹ D. CHRISTOPHORUS IRENAEUS, *Symbolum Apostolicum. Das ist: Die Artickel vnsers Christlichen Glaubens ausgelegt, Eisleben* (Vrban Glaubitsch), s. a.

³² JACOBUS, *Gründlicher Gegenbericht auff den falschen Bericht vnd vermainte Erinnerung Daudis Rungij Wittembergischen Professors, Grätz* (Georg Widmanstetter), 1607.

³³ RADÓ POLIKÁRP, *Sopron kéziratos misekönyve, a Golso-kódex, MKSzemle*, 1940, 226—235. l.

„Das Puech ist volbracht mit der hilff gots des almachtigen vnd mit der hilff der himelkunigin Marie etc. am montag nach Assumptionis Marie Anno dni etc. Quadragesimo quinto per Johannem Lessewitz de Legenicz in Rannigkdorf hora vesperarum.“

Lehet, hogy a Szepességből való a könyv, ha Legenicz Lechnitz-et jelentheti.

31. A *Benes-féle biblia. La 1* (régi 536) jelzettel egy 1394-ben írt latin bibliát is őriz a soproni ev. Líceum könyvtára. A félkurzív gót írással írt pergamen kézirat nagysága 39×27 cm, 481 levelet számlál.

f. I—IV: Registrum.

f. 1—3: Epistola S. Jeronimi presbiteri. Frater Ambrosius in tuamunuscula.

f. 3: Incipit prologus S. Jeronimi presbiteri. Desiderii mei.

f. 3—4: Incipit register capitulorum. (A Genesishez. Minden egyes bibliai könyv előtt megvan ez a register.)

f. 4—370: az Ószövetség szövege.

f. 370: Beatissimo pape Damaso Jeronimus. Nowum opus me facere cogis.

f. 371: Alius prologus. Per ewangelia.

f. 371—457: az Újszövetség szövege.

f. 457: kolofon: „Anno incarnationis dni millesimo trecentesimo nonagesimo quarto comparata est hec byblya per pauperem virum dictum Benessium tunc percunctantem in Verona presbyterum. Finita autem et completa est per manus Mathie parwyny die septima mensis february in die Apollonie hoc est in vigilia S. Scolastice. Finis advenit et nullum grossum precii invenit.“³⁴

f. 458—478: Incipiunt interpretaciones nominum hebraicorum tocius biblie.

f. 478: szlávnyelvű glossza.³⁵

f. 478: Incipitur regestrum epistolarum et ewangeliorum. Primo de tempore postea de sanctis.

f. 478—480: az összes vasárnapok, nagyböjt összes feráinak, az év minden szerdájának és péntekjének epistola- és ewangelium-jegyzéke.

f. 480—481: Incipitur aliud regestrum de sanctis epistolarum et ewangeliorum. A proprium Sanctorumnak ünnepeit hozza, de csak a főbbekét. A lista ez: Conversio S. Pauli — Purificacio B. M. V. —

³⁴ A kolofont és a Historienbibel kolofonját (némi hibával) közölte Szilágyi és Matavovszky, I. 7. jegyzet.

³⁵ Az eddigi, 7. jegyzetben felsorolt irodalom ezt nem említette. En lemásoltam és a foliót le is fényképeztettem. Feldolgozását átadtam Danczi Villebald úrnak.

Kathedra Petri — Vig. Mathie — In die sco — Marci ewangeliste — Philippi et Jacobi — Inuencio crucis — Nerey et Achiley — Vig. Joh. Bapt. — In die sco Joannis et Pauli — Vig. aplor. — In die sco — Commemoracio S. Pauli — Octava aplor. — Marie Magdalene — Jacobi apli. — Vig. Laurencii — In die sco — Vig. assumptionis — Assumpcio Marie virginis — Bartholomei — Augustini — Decollacio Joh. — In nativitate sce Marie — Vig. Mathei — In die Mathei — Michaelis — Vig. omnium scor. — In die sco — Crisogoni — Vig. Andree — In die sco.

A kalendárium tehát, mint látható, semmi irányban nem mutat meghatározott jelleget; a nyilvános ünnepeket tartalmazza.

RADÓ POLIKÁRP.

A Benes-féle biblia szláv szórvány-mondata.

Az 1394-es BENES-féle latin biblia őriz egy nyugati szláv nyelvű mondatot. E mondatot itt közlöm eredeti helyesírással (1), olvasás szerinti átírásban (2) és magyar fordításban:

1. Panno marya duostoyna twey	2. Panno Maria duostojná (dóstojná),
swathey mylosti diekugi, zess my	tvej svatej milosti děkuj, žes mi
raczila pomoczy seczty tych knyh	ráčila pomoci šesti (?) tych knih
dokonaty. Amen Bohday.	dokonati. Amen Bohdaj.

Magyar fordítása: Tisztelendő Szűz Mária, a Te szent kegyelmednek köszönöm, hogy kegyes voltál nekem segíteni ezt a hat (?) könyvet befejezni. Amen. Adja Isten.

Ha e mondatot a XIV. századi nyelvi állapotok tükrében vizsgáljuk, két lehetőség jelentkezik: a latin szöveg végére írt mondat 1. vagy csehül, 2. vagy cseh és tót nyelven vegyesen van írva. A második esetben szerzője esetleg tót, aki csehül írt, de anyanyelvi hatásoktól nem bírva szabadulni, tót szavakat vitt bele. E szórvány-mondatnak a tót nyelvhez való kapcsolatát egyetlen bizonyíték tudná igazolni: a szerző nemzetisége. Ez esetben a tót nyelvbe egészen beillő szavak valóban tótok lennének, de úgy, hogy e szavak tótsága nem gyöngítene a szöveg csehségét. Ennek a paradox állításnak az az alapja, hogy a kérdéses szavak a XIV. században mind a cseh, mind a tót nyelvben azonos alakúak és jelentésűek voltak, de a későbbi századok folyamán a két nyelv hangtani fejlődésének megfelelően az azonos hangalak kisebb-nagyobb mértékben megváltozott, de a jelentés változatlanul megmaradt.

Ha egy mondatról nem tudjuk eldönteni, melyikhez tartozik a két nyelv közül, nem kell-e szükségképen egynek tartani a kettőt? Nem! Mégpedig először azért, mert e mondatban olyan szavak fordulnak elő, amelyek a mai szláv nyelvekben is alig mutatnak egymástól eltérést. Még sincs senki, aki azt merné állítani, hogy ha így van, akkor az orosz és a szerb, vagy a szerb